

mgr Grzegorz Klag

Autoreferat rozprawy doktorskiej *Psalmiczność w liryce polsko-niemieckojęzycznej po 1989 roku (na wybranych przykładach)*

Ogólny zarys pracy:

Powszechnie znana jest ranga *Biblii* jako inspiracyjnego, motywacyjnego i językowego źródła dla literatury niereligijnej, literatury pięknej w ogóle, poezji. Stefan Sawicki pisał: „Motywy sakralne przenikają całą nieomal poezję. *Biblia* jest tematycznie stale obecna w literaturze europejskiej. Zbadanie zakresu i charakteru tej obecności jest jednym z ważniejszych obowiązków naszej [humanistyczno-filologicznej – G.K.] dyscypliny w stosunku do tradycji śródziemnomorskiej kultury”¹. Redaktorzy publikacji *Cóż za księga!* precyzowali:

Również w literaturze niemieckojęzycznej *Biblia* jako system odniesienia w procesie tworzenia formy i treści pozostaje aż po współczesność tekstem centralnym, inspirującym autorów o różnej socjalizacji religijno-kulturowej.²

A Maria Kłańska puentowała sytuację literatury XX wieku w tym kontekście następująco: „Jednak nawet jeśli sposoby pisania o *Biblii* czy tworzenia z inspiracji formalno-językowych Pisma Świętego zmieniają się, nie przestaje być ono najbogatszym pratekstem, do którego odwołuje się także literatura niemieckojęzyczna”³. Podążając za tymi rozpoznaniem, w swojej pracy badawczej postawiłem pytania dotyczące wykorzystania przez poetów wielkiej tradycji biblijnej, kluczowej w wielu epokach, łączonej często z konkretnym wyznaniem i praktykami religijnymi. Moim zamiarem było wykazanie amplifikacji tradycji religijnej, tzn. twórczego wykorzystania psalmicznego wzorca gatunkowego w literaturze polskiej i niemieckiej wybranych twórców. Punktem wyjścia rozważań uczyniłem klasyczne rozpoznania Józefa Sadzika, który we wstępie do *Księgi Psalmów* w tłumaczeniu Czesława Miłosza pisał o potrójnym ich fenomenie: „żywotności, aktualności i zdarzenia”⁴. Idąc tym tropem, dokonałem w pracy wyboru kilku reprezentatywnych poetów współczesności, tj. ostatnich trzech dekad, którzy piszą psalmy. Lekturę ich wierszy potraktowałem jako spotkanie z poetami-psalmistami, którzy w swych utworach zapisali swoje światoodczucie, obraz współczesności czy swoją kondycję duchową. Niniejsza praca jest zatem wyrazem

---

¹ S. Sawicki, *Sacrum w literaturze*, [w:] „Pamiętnik Literacki” 1980 (71), nr 3, s. 170.

² «*Cóż za księga!*» *Biblia w literaturze niemieckojęzycznej od Oświecenia po współczesność*, red. M. Kłańska, J. Kita-Huber, P. Zarychta, Kraków 2010, s. 7.

³ M. Kłańska, *Inspiracje biblijne w literaturze niemieckojęzycznej XX wieku*, [w:] «*Cóż za księga!*»..., s. 85.

⁴ J. Sadzik, *O psalmach*, [w:] *Księga Psalmów*, tłum. Cz. Miłosz, Paryż 1982, s. 9–10.

zainteresowania genologią literacką, a zatem tym, co prowadzi do ewolucji gatunków w literaturze, oraz pewnymi zjawiskami artystycznymi i literacko-kulturowymi przełomu wieków XX/XXI.

Przedłożona dysertacja, składająca się z sześciu rozdziałów analityczno-interpretacyjnych, poprzedzonych wstępem a zakończonych wnioskami sumującymi i bibliografią, jest próbą pokazania związków literacko-religijnych i pewnych tendencji literackiej współczesności. Moją uwagę badawczą skierowałem na obszar poetyckiej genologii, by pokazać najnowsze i najciekawsze realizacje prastarego gatunku biblijnego, jakim jest psalm, który moim zdaniem przeżywa współcześnie renesans. Odpowiada zarówno autorom, od tych religijnych, przez nastawionych krytycznie wobec wszelkiej konfesji, aż po agnostyków, jak i współczesnej publiczności literackiej. Dlatego we współczesnych psalmach moim celem było zrekonstruowanie zarówno treści, jakie podmiot psalmiczny akcentuje, jak i sposobów ich wyrażania. Sprawdzenie, jak siebie inscenizuje i czego doświadcza. To ważny wątek niniejszych analiz, bo lektura utworów, którą wybrałem, zasadzała się na przekonaniu, że można dotrzeć do człowieka, do treści, które chce wyrazić. Nieco wbrew teoriom mówiącym o poststrukturalistycznej dekonstrukcji podmiotu wychodzę w niniejszej pracy z założenia, że za kreacjami testowych podmiotów kryje się autor, konkretna osoba, człowiek, a porządek pisania staje się nie raz porządkiem egzystencji, *bio-grafią*. Czytanie i interpretowanie tekstów były zatem wejściem w dialog z poezją, jej autorem i jego światem. Spotkanie w jakiejś przestrzeni tekstowej, zbiorze wspólnym wyobrażeń o świecie autorów i czytelników. Czasem to spotkanie ukonkretniło się, bo pisząc o psalmach, mogłem wejść w prywatną i dosłowną znajomość z ich autorami.

Założenia metodologiczne:

W zaprezentowanej w tej pracy praktyce czytania poezji kluczowa była dla mnie metafora interpretacji jako „lustro”, „które odbija doświadczenie prawdy”, jako „różnicy” („lustro nie zawsze jest prostą figurą reprezentacji”) i jako „ramy” (kulturowe ramy, konwencje)⁵. Dlatego odczytywanie poszczególnych utworów osadzone było w ramie kulturowych kontekstów i odniesień. Analizowałem konteksty: macierzysty, w którym wybrane wiersze powstały, historycznoliteracki, genologiczny, kulturowy, religijny, religioznawczym, światopoglądowy czy filozoficzny i polityczno-społeczny. Zamierzeniem takiej lektury było dotarcie do sensów zapisanych w materii wierszowej, ale przez pryzmat gatunku literackiego (psalmu), definiowanego jako „zespół intersubiektywnie istniejących reguł, określających budowę poszczególnych dzieł literackich i różnorako przez nie aktualizowanych”⁶, realizowanych

---

⁵ E. Rewers, *Interpretacja jako lustro, różnica i rama*, [w:] *Filozofia i etyka interpretacji*, red. A.F. Kola, A. Szahaj, Kraków 2007, s. 25, 27.

⁶ M. Głowiński, *Gatunek literacki*, [w:] *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1976, s. 137.

w konkretnej praktyce literackiej twórców, którzy piszą psalmy, ale również w ich teoretycznych wypowiedziach czy metatekstowych uzasadnieniach. To genologiczna perspektywa widzenia współczesnych psalmów. Celem analiz było zatem pokazanie swoistej „gramatyki”, tj. normy gatunku literackiego, jakim jest psalm, która określa sposób komponowania każdej kolejnej wypowiedzi wierszowo-psalmicznej, determinuje styl mówienia, komunikowania pewnych treści czy sposoby ujawniania się podmiotu mówiącego. Ponadto założeniem tej pracy było pokazanie, na wybranych przykładach, kilku współczesnych najciekawszych według mnie realizacji gatunkowych (psalmicznych), łamiących nieraz reguły gatunkowe, przesuwających lub negujących je. Te inspiracje oraz „przesunięcia gatunkowe” stanowią centrum rozważań niniejszej pracy. Anna Legeżyńska pisała, że „psalm jako gatunek dziedziczony z przeszłości nie jest formą skodyfikowaną, lecz można określić jego dominanty przez rekonstrukcję wirtualnej sytuacji komunikacyjnej, jaką jest rytualna pieśń zbiorowości wznoszona do Boga”⁷. Z moich analiz wynika, że aktualizacja któregośkolwiek komponentu psalmu, nie tylko sytuacji komunikacyjnej, może być ujmowana w kategoriach psalmiczności. Najczęściej tych składowych psalmu jest więcej w jednym utworze. To oddziaływanie formalne poezji hebrajskiej, inne od tej ugruntowanej przez klasyczną tradycję hymniczną, grecko-łacińską, widoczne jest według mnie bardzo wyraźnie w literaturze przełomu wieków XX/XXI, a jej wyrazem stają się wiersze-psalmy, definiowane jako teksty liryczne, swobodnie wykorzystujące wzorzec strukturalny i stylistyczny biblijnego psalmu.

Zakres:

Punktem wyjścia była dla mnie cezura roku 1989 jako progu literatury najnowszej. To wydarzenie, co udowodniłem we wstępnych partiach pracy, miało zdecydowanie charakter przełomu. Świadczenia takiego traktowania tej umownej daty znalazłem zarówno w krytyce literackiej, u historyków literatury polskiej i niemieckiej, jak i – co było szczególnie dla mnie interesujące – w praktyce pisarskiej wybranych twórców. Wybór tej daty pozwolił mi ponadto ograniczyć kwerendę tekstów i autorów oraz zamknąć obserwację w trzech dekadach. Zamierzeniem badawczym dysertacji było zrekonstruowanie występujących w najnowszej poezji polsko- i niemieckojęzycznej śladów gatunku biblijnego, na płaszczyźnie semantycznej i formalno-strukturalnej (tzw. zapożyczenia gatunkowe) oraz próba odpowiedzi na pytania, w jakim celu poeci sięgają po ten gatunek i czy poeta współczesny, tworzący psalmy, nazywa je tylko w ten sposób, czy sięga głębiej, tj. „aktualizuje tę archaikę

---

⁷ A. Legeżyńska, *Psalmistki. Z problemów genologii liryki kobiecej*, [w:] eadem, *Od kochanki do psalmistki ... Sylwetki, tematy i konwencje liryki kobiecej*, Poznań 2009, s. 145.

gatunku biblijnego, głęboką semantykę formy literackiej”⁸. W jakim stopniu psalm jest dziś traktowany jako pole gry z tradycją, z całą topiką religijną, wyrazem myślenia religijnego czy może pretekstem tylko dla egzystencjalnych rozważań niereligijnych i jako medium polemiki religijnej, prowokacji czy krytyki? A może służy wyłącznie estetycznym celom poetów, jako poszerzenie rejestru mowy, jako poetycki eksperyment? Mając świadomość, że jednoznaczność odpowiedzi na powyższe pytania o cel literackich nawiązań i przyjętą przez poetów praktykę stylizacyjną, komplikują rozmaite strategie autokreacji poetów, uwzględnione zostały w dysertacji również rozmowy, autokomentarze czy elementy autobiografii, które mogą odsłaniać cząstkowe sensy wierszy albo scalać rozpoznane tropy interpretacyjne.

Kompozycja pracy:

Trzon pracy stanowi analiza genologicznych form literackich różnych twórców o różnej socjalizacji religijnej i pochodzących z różnych języków i kultur. Korpus tekstów reprezentatywnych autorów obejmuje w sumie około 600 utworów, z analizowanych zbiorów poezji, z czego ok. 170 to wiersze/poematy zatytułowane wprost jako „psalm”. Znaczna jednak część przywołanych wierszy towarzyszy psalmom, sąsiaduje z nimi w zbiorach poezji, dlatego wykorzystuję je jako konteksty. Tworzą one tzw. kontekst macierzysty, tj. całość poetyckiej konstrukcji, zamkniętej w tomikach. Wiele z nich wykazuje psalmiczne cechy, przez formy adresatywne, sytuację dialogiczną czy obecność adresata. Ale mają one też niejednoznaczny charakter, psalmiczno-miłosny, dlatego w ich analizie uwzględniłem podwójne kodowanie oraz wieloznaczność języka i obrazowania poezji.

I tak kolejne rozdziały dysertacji mają charakter monograficzno-interpretacyjny. Więcej miejsca w analizach zajmują poeci, którzy, tak jak Uwe Kolbe, Piotr Matywiecki, SAID czy Julia Fiedorzuk, zbudowali większe projekty psalmiczne, zamknięte i skończone cykle wierszy, obejmujące od kilku do kilkudziesięciu psalmów w danym zbiorze. Poeci natomiast, których twórczość psalmiczna to zaledwie jakiś niewielki procent ich twórczości, zostali włączeni w dyskurs porównawczy, a ich psalmy rzutowane są na utwory innych poetów, zestawiane z nimi. W kompozycji pracy przyjąłem zasadę, że omawiani twórcy mają się wzajemnie oświetlać w przestrzeni rozdziału. Kompozycja pracy ma przypominać system wzajemnych odbić poetyckich. Jeżeli zatem piszę o psalmicznej mistyce SAIDa, to szukam dla niej odbić w poezji polskiej, u Anny Kamieńskiej. W postawie Kolbego, inscenizującego swój psalmiczny występ, dostrzegam podobieństwo do poetów skupionych wokół „bruLionu”, w psalmicznej topice Matywieckiego odbijają się motywy z poezji Rainera Marii Rilkego, Brunona Stephana Scherera, Tadeusza Nowaka, Bolesława Leśmiana, Paula Celana,

---

⁸ S. Balbus, *Poezja w czasie marnym*, [w:] T. Nowak, *Modły jutrzeńne – modły wieczorne*, S. Balbus, *Poezja w czasie marnym. O metafizyce i historiozofii poezji Tadeusza Nowaka*, Kraków 1992, s. 105.

Stanisława Barańczaka, Dursa Grünbeina, Tadeusza Różewicza czy Czesława Miłosza. Poezję SAIDa konfrontuję z pisarstwem Ryszarda Kapuścińskiego, wyobrażnię poetycką Matthiasa Butha, panteizmem Nowaka, medytacją Kamieńskiej czy Christiana Teissla. W ten sposób realizowany jest porównawczy tok interpretacji. Odczytuję podobne doświadczenia twórców literatury polskiej i niemieckiej, rekonstruję podjęte przez poetów obu kultur ślady gatunku psalmicznego, scalam je w rozmaitych kontekstach. Dlatego kolejne rozdziały pracy zawierają też inne zagadnienia związane z psalmicnością. To namysł nad poezją i polityką, poezją i ekologią, współczesnością migrantów, uchodźców, terażniejszą duchowością czy mistyką.

W rozdziale pierwszym pt. *Wind of change...* postawiona jest teza o przełomowym charakterze roku 1989 i następstwach tej geopolitycznej zmiany w krajach Europy Środkowej dla ogólnych nastrojów ludzi tamtego czasu, ale również twórców, którzy odzyskali wolność. Przełomowość jest podbudowana rejestracją zjawisk literacko-kulturowych, ale również rozpoznaniem teoretycznoliterackimi oraz ustaleniami krytyków literackich lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Rozdział ten ujmuje zagadnienia procesualnego rozwoju literatury oraz poszczególnych gatunków literackich czy praktyki pisarskiej danego autora jako wypadkowych tradycji i innowacyjności. Tematem rozdziału staje się odrębność literatury po 1989, spowodowanej odzyskaniem wolności twórczej, zmianami w paradygmacie kultury, zmienionymi funkcjami literatury oraz innymi obiegami literackimi.

W rozdziale drugim pt. *Psalmiczno-paraboliczna uwertura Uwe Kolbego* przedstawiam psalmiczną twórczość tego poety, który inscenizuje swój psalmiczny występ, jako przykład poetyki intertekstualnej. Jego strategia to praca z cytatem, fragmentami innych gatunków (eseju, paraboli), narracji czy stylów literackich. Refleksji analityczno-interpretacyjnej poddane są powiązania międzytekstowe, reminiscencje i aluzje. Jego tomik *Psalmen* jest sygnałem osadzenia utworów w określonym kontekście literacko-kulturowym, w tradycji biblijnej (psalmicznej i ewangeliczno-parabolicznej) oraz renesansowej: (eseistyczno-autotematycznej). W przeprowadzonej analizie ujawnił się jeszcze inny aspekt intertekstualności, tj. autotematyzm, co wiąże się z motywem aranżowania własnej strategii twórczej poety (tzw. *Selbstinszenierung*).

W rozdziale trzecim zatytułowanym *Psalmiczne midrasze Piotra Matywieckiego* przedmiotem namysłu genologicznego są utwory poety ze zbioru *Poematów biblijnych*. Poeta „biblijnych fabuł”, mocno osadzony w tradycji judeochrześcijańskiej, reinterpretujący biblijne narracje i prze-pisujący je w swoich psalmach. Psalm jako gatunek jest przez niego ujmowany w sposób spersonalizowany, bo kolejne teksty rozwijają tok biblijnych historii wybranych postaci Starego Testamentu. Typowa dla niego strategia to „uprozaicznienie” biblijnego gatunku. Poeta nadaje imiona swoim psalmistom, ale przenosi ich w świat współczesny, z jego realiami. Wychodzi od poszczególnej osoby, ale czyni z niej archetyp

postaw, przeżywanych uczuć i emocji. Zapisuje w ten sposób doświadczenia uniwersalne. Kluczem do „psalmicznych próz” poety są żydowskie komentarze do Księgi, midrsze. Matywiecki w swoim zbiorze psalmów staje się współczesnym midraszystą. Psalmiczność Matywieckiego przejawia się w prze-pisywaniu na nowo znanych fabuł biblijnych, tworzeniu kolejnych wariantów danych historii biblijnych, co wpisuje się w tendencje postmodernistycznej współczesności literackiej.

Poeta irańskiego pochodzenia, emigrant polityczny – SAID, i zbiór jego psalmów są tematem rozdziału czwartego niniejszej pracy (*Psalmy interkulturowe – SAID*). Nazwany przez krytykę „budowniczym mostów”, bo przekracza kręgi kulturowe, przenosząc islamskie wyobrażenia religijne na świat chrześcijańskich wyobrażeń Zachodu. Pisze psalmy, ale łączy je z duchowością suficką, medytacyjną. Ja psalmiczne u SAIDA szuka swojej odrębnej drogi do Boga, gdzieś między chrześcijaństwem a islamem. Psalmy SAIDA mogą być czytane jako restytucja wyobrażeń religijnych wyniesionych z ojczyzny, którą poeta opuścił, ale też jako próbę ożywienia duchowości mistycznej w zracjonalizowanym świecie Zachodu. Poeta odwraca jednak toposy Boga, modlitwy, psalmisty.

Rozdział piąty dotyczy poezji Fiedorczuk i psalmów antropocenu. To najbardziej oddalona od biblijnego wzorca wersja współczesnego psalmu, tworzonego w łonie tzw. ekokrytyki. Kontekstem dla wierszy poetki są zbiory jej esejów poświęconych związkowi literatury z myślą ekologiczną. Drugim jest pamięć kulturowa i teoria intertekstualności. Fiedorczuk tematyzuje w swej twórczości i pisarstwie krytycznym relacje między człowiekiem a środowiskiem naturalnym. Pisze psalmy świeckie, bez aluzji do Boga, bez modlitewnych tonów i inkantacji. Rozbija tradycyjny gatunek, poszerza zakres tematyczny biblijnego psalmu o elementy przyrodnicze, ekologiczne i o kobiecość jako inny sposób istnienia. Postuluje go w swych psalmach przez wzgląd na genetyczną więź z planetą i szacunek do niej.

Rozdział szósty pt. *Psalmiczne wariacje współczesności* to namysł nad strategiami literackimi poetów: Evy Zeller, Matthiasa Butha, Ralfa Rothmanna i Christiana Teissla, którzy udatnie reinterpretują tradycję chrześcijańską (psalmiczną). Widoczne w ich twórczości psalmicznej rozmaite typy transpozycji służą potwierdzeniu tezy, że współczesność literacka ustala inne kanony i prze-pisuje tradycję według indywidualnych gustów piszących. Wnioski interpretacyjne dotyczą modnej dzisiaj w szeroko pojętej kulturze tendencji do prze-pisywania gatunków, fabuł i narracji.

Wnioski

Namysł nad współczesnymi psalmami ujawnił, że psalm nie zawsze musi zawierać treści religijne, ani też być utworem poważnym, wzniosłym. Pisanie o psalmiczności to namysł nad różnymi strategiami intertekstualno-stylizacyjnymi, widocznymi w tekstach poetów sięgających po biblijny gatunek, sytuujących się pomiędzy wiernością mu a jego deformacją, między parodią i zaprzeczeniem, oraz nad sposobami wykorzystania tradycji literackiej:

stylizacji, reinterpretacji, kulturowego recydingu czy gier z konwencją gatunkową psalmu: z pastiszem, ironią, parodią i trawestacją. To problem traktowania przez literaturę dziedzictwa i tradycji religijnej w postmodernistycznym paradygmacie kultury. Dlatego naturalnym staje się pytanie o znaczenie i transformacje funkcji modlitewnej, nadawanej współczesnemu słowu poetyckiemu, oraz o sens możliwości odnowienia świętości języka poezji przez niektórych poetów i związanego z nią mówienia o sensach ukrytych, zawierających Tajemnicę i wyrażających Prawdę. Rekonstrukcja pojęcia *sacrum* w oparciu o wykreowane światy poetyckie ukazało współczesny psalm jako miejsce spotkania z *sacrum*, różnie pojmowanym czy przezuwanym, a nawet negowanym (psalm jako miejsce dla tzw. literackiego *sacrum*)⁹. Podjęcie psalmu współcześnie w liryce – jak wynika z moich obserwacji – jest wstępem do literackich gier z gatunkiem, biblijną formą i treścią, do tworzenia eksperymentów tekstowych, rozpiętych gdzieś między literackością a religijnością. Dlatego psalmiczności rozumiem jako konsekwencję podjęcia gatunku biblijnego przez współczesnych poetów. Piszący współcześnie psalmy aktualizują wzorzec gatunkowy psalmu, ale nie w pełni lub nie wszystkie jego komponenty. Traktują selektywnie tradycję literacką i psalm biblijny jako gatunek poezji religijnej. Współczesny psalm jest gatunkiem świeckim, *stricte* poetyckim, swobodną adaptacją psalmu biblijnego lub jakiejś jego części. Nie służy poetom do wyrażenia treści religijnych, które schodzą na dalszy plan, ale innym celom i treściom: intymnym, prywatnym, politycznym, filozoficznym, ekologicznym. Liryka wybranych twórców ujawnia, że dominuje w niej współczesna skala emocji i przeżyć, współczesna osobowość, osobisty ton ja lirycznego, zróżnicowanie nastroju i tematyki. W literaturze najnowszej zauważam tendencję do budowania poetyckich parafraz, międzytekstowych translacji, tj. rozpisywania psalmu na języki i gatunki współczesności,

---

⁹ Koncepcję „literackiego *sacrum*” przywołuję za ustaleniami Z. Zarębianki, która w zbiorze studiów z poetyki antropologicznej, definiuje to pojęcie jako kategorię historycznoliteracką, tj. „pewną stałą jakością, występującą w dziele i tym samym za jeden z istotniejszych wyznaczników, pozwalających opisywać przebieg procesu historycznoliterackiego, charakter epoki oraz pojedynczych dzieł powstałych w danym okresie.” Z. Zarębianka, *Czytanie sacrum*, Kraków–Rzym 2008, s. 11. Jak podkreśla autorka, w centrum jej zainteresowań jest badanie fenomenu *sacrum*, jego historycznego, literackiego wyrazu (ludzkich/artystycznych wyobrażeń na jego temat), nie zaś ontologiczny charakter tego pojęcia. *Sacrum* rozumiane jest tutaj w sensie szerokim, nieredukującym go do zagadnień *sensu stricte* religijnych, ujęć konfesyjnych i konkretnych zagadnień dogmatycznych. Sakralne nie utożsamiane jest tutaj jednoznacznie z tym, co religijne. Według S. Sawickiego *sacrum* to „wszystko, co w jakikolwiek sposób przekracza naturalność i doczesność wskazując na istnienie rzeczywistości „ponad”, od której człowiek jest uzależniony, która ujawnia sens jego istnienia, tłumaczy jego transcendencję. Wszystko, co łączy się z religią i wiarą w „Nadprzyrodzone”, a równocześnie jest różne od tego, co określamy jako „magiczne” lub „fantastyczne”. S. Sawicki, *Wartość – Sacrum – Norwid. Studia i szkice aksjologiczno literackie*, Lublin 1994, s. 95.

rozmaitych reinterpretacji kanonicznego gatunku biblijnej liryki, wszelakich renarracji, reinterpretacji czy refabularyzacji, widocznych nie tylko w przestrzeni współczesnej poezji/literatury. Jest to skłonność autorów do prze-pisywania, redagowania na nowo swoich tekstów, ale też prze-pisywania tekstów cudzych, tworzenia nowych ich wersji.

Matywiecki pisał: „Teatr dawnej sakralnej przestrzeni rzeczywistej dzisiaj w cichym czytaniu przeniósł się do duchowej, metaforycznej przestrzeni naszego wnętrza” (*Natchnienie*). Przywołane w tej pracy utwory zarówno poetów polskich, jak i niemieckojęzycznych potwierdzają jego zdanie. Wiąże się to z innym traktowaniem modlitwy, widocznym współcześnie. Z ciągłą oscylacją między modlitwą literacką, poetycką a tą religijną. I innym podejściem do sacrum, z jego negacją. To jeszcze jedna tendencja literackiej współczesności, wyrażająca dzisiejszą duchowość.

Rodzić się zatem może pytanie: skąd moje zainteresowania współczesnymi losami psalmu, jego żywotnością? Są one wynikiem lektur, zarówno poezji, jak i tekstów krytyczno-literackich, ale również praktyki interpretacyjnej. To pokłosie rozlicznych rozmów z moimi Mistrzami na obu uczelniach (najpierw w Uniwersytecie Śląskim w ramach Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych, a następnie w Uniwersytecie Jagiellońskim), dzielenie się wiedzą, doświadczeniami lekturowymi, uważnością, wrażliwością oraz dialogiem. Moje zainteresowania tym tematem mają swoje korzenie w pierwszych studiach nad Tadeuszem Nowakiem, w lekturze jego psalmów w ramach zajęć z poetyki opisowej, prowadzonych przez nieodżałowaną Annę Węgrzyniak a następnie w pracy nad jego ostatnimi tekstami poetyckimi w ramach seminarium magisterskiego. To także efekt praktyki szkolnej, tj. czytania poezji w liceum, w ramach lekcji z uczniami czy fakultetu polonistycznego, który prowadzę, oraz corocznych przygotowań licealistów do Olimpiady Literatury i Języka Polskiego. Dysertacja jest pokłosiem rozlicznych i bardzo inspirujących rozmów z moją Promotor, dzięki której mogłem nie tylko pisać o poezji, literacko i warsztatowo się rozwijać, ale również odbyć kwerendy w ośrodkach akademickich Berlina czy Kolonii.